

ПОСТЦЕНЗУРА И ЊЕНИ КОНТЕКСТИ У САВРЕМЕНОМ ЕВРОПСКОМ ТЕАТРУ

(Theatre Censorship in Contemporary Europe: Silence and Protest

Edited by Anne Etienne and Chris Megson, Exeter 2024, 266 pag.)

[Позоришна цензура у савременој Европи: тишина и протест.

Уредили Ен Етјен и Крис Мегсон, Ексетер 2024; 266 стр.]

Књигу *Позоришна цензура у савременој Европи, тишина и протест*, издао је Универзитет у Ексетеру 2024. године, у оквиру Катедре за студије перформанса, на 266 страна. Уредници зборника су Ен Етјен (Anne Etienne), предавач модерне и савремене драме на Универзитету у Корку, и Крис Мегсон (Chris Megson), предавач драме и позоришта на Ројал Холовеј универзитету у Лондону. Овај зборник текстова разматра цензуру и њене контексте у европском позоришту након историјских, друштвених и културних промена насталих након пада Берлинског зида 1989.

године. Кроз текстове различитих светских научних истраживача, анализирају се начини контроле, односно „модификације интегритета уметничког дела и његове рецепције” у контексту позоришта у савременој Европи, у време глобалних и локалних изазова екстремног популизма, национализма, финансијских тешкоћа, миграционе кризе, климатских промена, рата у Украјини, и начина на које се цензура редифинисала у таквом социополитичком окружењу, као и улогу позоришта у пружању отпора таквој клими. Зборник разматра видове цензуре који су се јавили након потреса 1989. године, и напуштања централизованих система цензуре у тоталитарним системима. Аутори наглашавају да, за разлику од институционалне цензуре, постцензура задобија разноврсне облике и видове, постајући индиректна, али и остајући директном, у зависности од контекста. Аутори разматрају трансформације настале након пада Берлинског зида, посебно везане за националне политике, које су утицале на слободни уметнички израз, указујући на политичке, друштвене, правне и културне контексте позоришне цензуре након 1989. године. Анализира се утицај политичких, религијских, и моралних табуа на европска позоришта, као и њихове разлике у разним деловима Европе, као и суочавање позоришних професионалаца са новонасталим изазовима. Иако наслов упућује на цензуру у савременом европском позоришту, највећа пажња је посвећена источно- и западноевропској позоришној цензури и контексту њених националних политика. Питање са којима се овде суочавају читаоци

јесте, шта се цензурише, где и зашто, поготово у релацији са религијом, расом, сексуалношћу и национализмом.

Главне тезе аутора односе се на повезаност цензуре и контекста у којима настаје, закључујући да је након напуштања централизованих облика система цензуре у 20. веку, (Француској 1906, Данској 1954, Енглеској 1968, Португалији 1974, Источној Европи 1989), цензура задобила различите форме притиска и превенције, односно начина на које се контролишу уметници и представе. Након напуштања директне, државне цензуре, јављају се разне форме контроле и притиска, како на уметнике, тако и на дело. Контексти и дефиниције цензуре се разликују. Аутори се позивају на закључак, Кетрин О'Лири (Catherine O'Leary) у *Global Insights on Theatre Censorship* (Глобални увиди у цензуру позоришта), по којој цензура идентификује разне типове рестрикције, као што су брисања и дописивања текста, промену смисла у тексту или визуелних елемената у извођењу, забрану појединачних дела, повлачење или отказивање дела, стављање аутора на црну листу, затварање или протеривање аутора и, у екстремним случајевима, чак и убијање аутора чија се дела сматрају претњом успостављеном поретку, понижавање, узнемиравање и искључивање аутора, наметање новчаних казни и ограничења путовања, губитак запослења и јавне кампање против писаца, док се награде и субвенције могу користити за награђивање или искључивање аутора¹. Дакле, док је традиционална цензура била озакончена својом правном формом, и имала свој правни текст и институције које говоре у њено име, нови облици цензуре постају неухватљиви. Савремена цензура упућује и на дискурс о другости, политичку коректност, *cancel* културу и колонијално наслеђе. „Стручњаци и публика бивају приморани да узму у обзир дебате о цензури које су данас распаљене глобалним културним ратовима, погоршане пролиферацијом (друштвених) медија који непрестано капитализују на идејама слободе изражавања и права на увреду. Таква питања опстају у одсуству централизованог, званичног цензора чија је дужност била да избегне нарушавање јавног реда уклањањем било каквог садржаја религијске, политичке или сексуалне природе који би могао изазвати немире, жалбе,

протесте или парламентарне истраге”². Иако се слажу да је сама дефиниција цензуре компликована и да не постоји консензус око ње, аутори се позивају на „здраворазумску” дефиницију Јанел Рајнелт (Janelle Reinelt) по којој је цензура сваки покушај да се модификује интегритет уметничког дела и његове рецепције.

У истраживачком контексту, зборник текстова *Позоришна цензура у савременој Европи, њених граница и њихових осећаја* се надовезује на студије о цензури које су се односиле на европски простор, као што су *The Censorship of British Drama 1900–1968* (2003–15) и *British Theatre and the Red Peril: The Portrayal of Communism 1917–1945* (1999), аутора Стива Николсона (Steve Nicholson); *Theatre Censorship: From Walpole to Wilson* (2007), коју су уредили Дејвид Томас (David Thomas), Дејвид Карлтон (David Carlton) и Ен Етјен (Etienne); *Theatre Censorship in Britain: Silencing, Censure and Suppression* (2009), од Хелен Фрешвотер (Helen Freshwater); *Cooperation & Conflict: GDR Theatre Censorship, 1961–1989* (2010), од Лоре Бредли (Laura Bradley), које обрађују цензуру у националном контексту. Интернационалне студије, као што су *Global Insights on Theatre Censorship* (2016), од Кетрин О'Лири (Catherine O'Leary), Диега Сантоса Санчеца (Diego Santos Sánchez) и Мајкла Томпсона (Michael Thompson); *Out of Silence: Censorship in Theatre & Performance* (2012), Каридад Свич (Caridad Svich); и глобалне студије – *Giving Offense* (1996), Џ. М. Коузи (J. M. Coetzee); *Censorship and Silencing: Practices of Cultural Regulation* (1998), Роберта Ц. Поста (Robert C. Post); *Censorship and the Limits of the Literary: A Global View*, од Никол Мур (Nicole Moore). Ипак, по географском и временском распону овај зборник је најобимнији до сада. Такође, поље истраживања је проширено у односу на раније студије, анализирајући и алтернативне форме извођења као што су борба са биковима, односно шибари, да би се истражила позиција публике као цензора. Такође, анализира се и протест као форма извођења. Аутори закључују да су Милер и Фрешвотер (Müller and Freshwater, 2009) и О'Лири (O'Leary, 2016) свеобухватно објаснили како су Фукоова разматрања о дисциплини и репресивној хипотези, Бурдијеово разматрање стратегија суфемизације и формирања аутоцензуре, као и Батлерино артику-

¹ [Etienne and Megson, 2024: 3].

² [Etienne and Megson, 2024: 6–7].

лисање имплицитне и продуктивне цензуре, изазвали и модификовали наше разумевање цензуре као фиксног феномена који је произведен од стране препознатљивог спољашњег извора” [Etienne and Megson, 2024: 9].

Структурално и методолошки, књига је подељена на три целине, а приступ је феноменолошки и историјски. Први део зборника „Форме и извори цензуре”, истражује стратегије савремене цензуре и њихов утицај на позоришну продукцију. Средишњи део књиге „Духови прошлости”, тематизује однос прошлост-садашњост кроз наслеђе метода цензуре. Трећи део књиге „Одигравање табуа”, мапира сензитивне теме и извођења. Свака целина је одређена „интервенцијом”, поглављем које функционише као дијалогски мост и које везује цензуру са: перформативношћу, протестом, политичком моћи, јавном сфером и слободом говора, односно политикама идентитета, политичком коректношћу и културним ратовима.

Део књиге „Форме и извори цензуре” отвара текст Вики Ен Кремоне (Vicky Ann Cremona) и Марка Галеа (Marco Galea), који тематизује екстремни вид цензуре – убиство аутора. Текст Милене Драгићевић Шешић и Александре Јовићевић тематизује „притисак, аутоцензуру и микрополитике отпора” на Западном Балкану. Текст Алекса Трумструм-Томаса (Alex Trustrum-Thomas) се бави идеологијом и цензором у савременом руском театру, која се интензивирала под Путином, док се имплицитном цензуром у Ирској, баве Ен Етјен и Лиза Фицпатрик (Liza Fitzpatrick). Средњи део књиге „Духови прошлости”, отвара текст Андреа Томпе (Andrea Tompa) о цензури у Мађарској. Цензуром у савременој Словенији бави се Денис Пониж у тексту „Ништа ново на источном фронту”, док се аутоцензуром у Пољској бави Агњешка Јакимијак (Agnieszka Jakimiak). Текст Ендрију Холдена (Andrew Holden) „Production, Circulation and Reception in Transnational Market”, тематизује оперску цензуру у Европи. Трећи део књиге „Одигравање табуа” почиње са „интервенцијом” о расној цензури у доба ратова у култури од Роа Али (Roaa Ali). Крис Мегсон пише о религији, театру и цензури, док се религијом и политиком у грчком театру баве Олга Колокита (Olga Kolokytha), Јулија Белинскаја (Yulia Belinskaya) и Мартина Магкоу (Martina Magkou). О шпанском контексту пише Данкан Вилер (Duncan Wheeler) у поглављу „Booing and

Banning”, док Хана Пробст (Hannah Probst) истражује праксу шибарија кроз „ирационални *queerness* као отпор цензури”.

Књига *Позоришна цензура у савременој Европи: иницијација и пројекција*, представља значајан допринос проучавању цензуре и позоришта у кризним тачкама Европе у време глобалне социо-политичке кризе настале након 1989. године. Актуелни догађаји, како код нас, тако и шире, дају довољно материјала за наставак.

ТАТЈАНА ОРБОВИЋ³
Београд, Србија

³ Историјар уметности; магистар теорије уметности и медија. Докторанд Универзитета уметности у Београду.